

לכאורה נראה לפי טעמו של התוס' ר"ד, שאין זו גזרת הכתוב אלא סברא משום דלא סמכא דעתיה דפועל, א"כ זה הכל כשהדמים ביד בעה"ב ואדם אחר מתווך ביניהם, אבל כשהשליח הוא הממונה על שכירות הפועלים ועל תשלומיהם, והכספים בידיו, אין נראה שיש כאן חסרון בסמיכות דעת. (ובשבה"ל גופא במקום אחר (ח"ז רלב, ג ד) הביא דברי התור"ד והסתפק באופנים שאמרו הפועלים בפירוש שסומכין שיפרע לאלתר).

ואולם נראה שבסתמא, כשלא אמר לו 'שכרך על דיירי הבנין', כל הדין-ודברים בנוגע לתשלום – עמו בלבד, ואין לשאר הדיירים שום חיוב שכירות אלא תשלומי מסים לוודע. הלכך הם אינם עוברים אעפ"י שנאמר שדעתו של הפועלת סומכת על שכרו, אך הגזבר עצמו נראה לכאול' שעובר (וכן נראה מדברי הח"ח – באהבת חסד י, ד ובנתיב החסד אות ט).

ואף לפי מה שכתב בשיטה מקובצת שכששכר בסתמא – אע"פ ששכרו מוטל עליו ולא על בעה"ב, אינו עובר בב"ת – נראה שזה דוקא משום שאמר 'עשה מלאכה בשדה של פלוני' (וכמו שפסק הרמ"א בחו"מ שלט, ז), אבל כאן שהוא הממונה והוא עצמו מדיירי הבנין, נראה לכאורה שזוהי שכירות גמורה שלו, וכשותף ששכר פועל לעבוד בנכס המשותף, והתחייב לשלם בעצמו. ועל כל פנים נראה שדיירי הבנין חייבים לכופו לשלם בזמן שהרי כספם בידו, ובידם למנוע מאיסורא ולהציל עשוק מיד עשוק. ואע"פ שמשום 'בל תלין' אינם עוברים.

בערוך השלחן (שלט) כתב שאם אשתו שכרה את הפועל – עובר בבל תלין, שאשתו כגופו. ובנתיב החסד (על אהבת חסד, להח"ח ז"ל) הניח זאת ב'צריך עיון'. ובשבט הלוי (ח"ז רלב, ד) תלה זאת בשאלה אם שורש דין השליח מגזרת הכתוב הוא או משום סמיכות דעת הפועל.

דף קיא

'מרמר ומר זוטרא אגרי להדדי'. כיוצא בזה לעיל צ: מרמר ומר זוטרי, ואמרי לה תרי חסדי, מחלפי אהדדי.

'הני שוקאי דסורא לא עברי משום בל תלין, מידע ידעי דעל יומא דשוקא סמיכי. אבל משום בל תשהא ודאי עובר'. רש"י פרש שאין עובר בבל תלין כלל, גם לאחר יום השוק (ואע"פ שאינו דומה ממש למה שאמרו לעיל שאינו עובר בבל תלין אלא בבוקר ראשון בלבד, כי שם כבר חל החוב ביום הראשון, וכאן החוב דחוי. וכדעת רש"י משמע גם מדברי החינוך (תקפת) שכתב שהשוכר פועלים בערב שבת ונדחה מלפרוע שכרם מפני השבת, י"ל הואיל ואדחי אידחי ושוב אינו עובר בב"ת).

ואולם המאירי פרש שהדברים מוסבים רק עד יום השוק, שאינו עובר בבל תלין אז, גם אם יש לו מעות ותבעו – כי על דעת כן הוא נשכר, אך 'בל תשהא' יש כאן הואיל ותבעו ויש לו. ומיום השוק עובר הוא גם בבל תלין.

[ויש נפ"מ בין איסור תורה דבל תלין לאיסור דבל תשהא – לפי מה שכתבו התוס' (וכן הביאו הפוסקים) שאם אין לו פנאי עתה לשלם לו, שהוא טרוד, אין בדבר משום בל תשהא].

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז רלג, א) כתב להלכה שיש להחמיר כדעת המאירי, הואיל והפוסקים האחרונים שהביאו דין זה לא ראו עדיין את דברי המאירי. והרי"ף והרמב"ם לא הביאו כלל מימרא זו. ואולם בספר אהבת חסד נקט כדברי רש"י, ולא הביא כלל דעה אחרת.

א. ע' כיו"ב – דין לחומרא שנמצא במאירי, אך בפוסקים (שלא ראוהו) לא משמע כן – בבאור הלכה תקו, ב בסד"ה שלא. ונשאר שם ב'צריך עיון'. וידועים דברי החזו"א שאין להסתמך להלכה על ספרים שיצאו לאור מחדש עפ"י כתבי יד. (וכמעט שלא נמצאו דברים מספרי המאירי שי"ל מחדש, בספרי חזו"א. ואולם במשנ"ב מביאו פעמים רבות ומסתמך על דבריו להלכה). וע"ע בתשובת הגרי"י וינברג (הובאה ב'המעין') בענין זה.

ב. ויש להסתפק כשמראש קבעו זמן תשלום לתאריך דחוי, שמא אף לשיטת רש"י עובר בכל תלין אחר היום שקבעו, כיון שקבעו בפירוש הרי זה 'בוקר ראשון' ולא דמי ליום השוק שבעצם חל חיוב אלא שכאילו התנו לעכב ולאחר את התשלום. שו"ר בכנסת הגדולה (שלט) שנקט כדבר פשוט שעובר לאחר התאריך שקבעו. ולא העיר כלל משוקי דסורא. וכן נפקא מינה בין רש"י להמאירי – כאשר הפועל לא תבעו עד לאחר בוקר ראשון – לשיטת רש"י לא יעבור בכל תלין מכאן ואילך (אהבת חסד), ולהמאירי – עובר (ע' שבט הלוי ח"ו רלב, סוף אות ב).

'תנן, שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום. תיובתא דרב' – אבל לשמואל נחא שהרי התנא עסק קודם לכן בסמוך בשכיר לילה שגובה כל היום, ועל זה המשיך ואמר שבשכיר שעות שבליילה – גובה כל הלילה וכל היום (רש"ש).

– במחלוקת זו שבין רב לשמואל, פסקו רוב הפוסקים כרב. וכתבו הרא"ש והר"ן מפני שהלכה כמותא באיסורין. ומבואר שענין בל תלין ענינו איסור ואינו נידון משפטי בעיקרו. [ואע"פ שיש נפקותא ממונית לעצם זמן התשלום, מתי מסתיים זמנו. וגם נפ"מ לדין 'שכיר בזמנו נשבע ונוטל', מ"מ עיקר מחלוקתם נסובה לענין בל תלין שהוא ענין איסור. ש"ך פט סק"ח].

ויש ללמוד מכאן שאם מת הפועל, אין בנו יורש זכות אביו לענין שיהא המעביד עובר בכל תלין, שאין זו זכות ממון של הפועל, העוברת בירושה, אלא איסור הוא ואין שייכת בו ירושה. והבן הרי לא נשכר לעבודה, ואין אני קורא בו 'ואליו הוא נושא את נפשו', ולא גרע זה משוכר פועל על ידי אדם אחר שאינו עובר (עפ"י אהבת חסד טו, ובנתיב החסד שם).

אמנם הסמ"ג פסק כשמואל, ושמא דעתו שהוא ענין ממוני. אך יותר מסתבר לומר שסובר שעיקר הנידון במחלוקתם הוא על זמן תשלום השכירות, וממילא נפ"מ לבל תלין, וכשאלת הש"ך הנ"ל. וכיו"ב נחלקו הראשונים (לעיל גא) לענין אונאת ממון אם הלכה כרב או כשמואל. והרא"ש הסכים עם ר"ח דחשיב כאיסורין. וי"ל שהולך לשיטתו בשני המקומות שעיקר הנידון הוא איסורי הגם שיש נפקותא ממונית. ויתכן שההבחנה בזה היא בפחות משה פרוטה, שלדעת הרא"ש עובר בלא דאונאה, וכן לענין בל תלין משמע בגמרא שעובר, כשכרו לאשכול אחד, וכמוש"כ המאירי ועוד. וע"ע בשיעורי הגר"א עוזר שליט"א קיב).

'אמר רב חסדא: שם שכירות בעלמא'. מדברי הרמב"ם (שכירות יא, א ב) נראה שפרש להפך מפרש"י: כיון ששם שכירות אחת היא על כן עובר בשכיר לילה גם באזהרת 'לא תלין' שנאמרה בשכיר יום, וכן בשכיר יום עובר גם באזהרת שכיר לילה (עפ"י מ"מ וכס"מ שם, ב"י וסמ"ע). וכן משמע לכאורה בשאלות דרב אחאי קנז). כלומר, שכיר לילה עובר בשקיעת החמה ב'לא תבוא' ואם השהה עוד עד עלות השחר שלמחרת, עובר על בל תלין. וכן בשכיר יום, עובר בעלות השחר ב'לא תלין' ובשקיעת החמה – ב'לא תבוא' (כסף משנה שם. וע' בלח"מ שם ובהל' מלוה ג, ה; סמ"ע שלט סקי"א).

'משום בל תעשוק את רעך ומשום בל תגזול...'. שיטת הרמב"ם (כפירוש הכסף-משנה שכירות יא, ב. וכ"כ הסמ"ע שלט, א) ושאר פוסקים שאינו עובר בלאוין אלו אלא כאשר בדעתו שלא לשלם לו או שרוצה לצערו, אבל אם בדעתו לפורעו אלא שמהה פרעונו, שאינו רוצה להוציא עתה המעות מידו – אינו עובר אלא באזהרות בל תלין ו'לא תבוא עליו השמש', וביטל עשה ד'ביומו תתן שכרו', אבל אין כאן עושק וגזילה. ואם לוקין על הלנת שכיר – הרמב"ם (שם) כתב שאין לוקין לפי שהוא לאו הניתן לתשלומים [או ניתק לעשה. עתורא"ש]. ויש בדבר טעם נוסף – שהוא לאו שאין בו מעשה, אלא שפעמים יכול לעבור עליו ע"י מעשה. שיטת התוס' (לעיל סא. ד"ה ועובר) שלוקין. וע"ע שאגת אריה פב; מנחת חינוך רל, ה; גידולי שמואל.

'לך ושוב לך ושוב – זה הוא עושק... מתקיף לה רב ששת: איזהו עושק שחייבה עליו תורה קרבן, דומיא דפקדון דקא כפר ליה ממונא. אלא אמר רב ששת...'. בתרומת הדשן (שו) כתב שאדם שתובעים אותו לשלם חוב ממון והוא מבקש טענות ותואנות להשתמט מן התובעים כדי שיאותו לעשות עמו פשרה – מלבד איסור 'מדבר שקר תרחק', יש בדבר איסור תורה של 'לא תעשק', שהרי ישנה דעה שהדוחה חבירו ב'לך ושוב' זהו עושק האמור בתורה, ולא הקשו על כך אלא משום שאינו 'דומיא דפקדון' שכופר ממון, והרי נידון דידן, הואיל וכוונתו לכופו לפשרה ולחסר ממון חבירו הרי זה דומה לפקדון, ואם כן יש בדבר לאו דאורייתא. ועל כן אסור לעשות כל תחבולה כדי להשיג פשרה, גם אם אינו מוציא שקר מפיו כלל. ואם עשה כן, אינו יוצא ידי שמים עד שישלם לו כל מה שהיה חייב לו (שו"ע הגר"ז הל' הלואה כט). 'לא הייתי נזקק להביא שום ראיה לאסור, דהוי פשיטא מסברא, אלא דמסתפינא הוינא דלמא טעו אינשי בהא דאיתא שור שנגח...'. (לשון תרומת הדשן שם. וע"ע בענין זה ביוס"ד ב"ק מ:).

'אלא אמר אביי: לא שכרתיך מעולם זה הוא עושק, נתתיו לך זה הוא גזל'. רש"י פירש, 'שלא שכרתיך' אינו דומה לגזל כמו 'נתתיו לך' שמודה שעבד עמו וגזלו. ובשיטה מקובצת פירש שלשון 'עשק' מגזרת 'חשק', והחשק אינו אלא לשעה אבל לשון גזל משמע לעולם. לפיכך 'לא שכרתיך מעולם' סופו להיודע ואינו אלא השתמטות לשעה, אבל 'נתתיו לך' אין סופו להיודע והוא לעולם.

(ע"ב) גרך – זה גר צדק. בתוספות תמהו לתנא קמא שמרבה גר תושב, למה לי ריבוי לגר צדק? ועוד, מדוע בכלל צריך הגר ריבוי הלא דינו ככל ישראל? ובתוס' הרא"ש כתב שאינה דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא. ואולם דעת הרמב"ן (בפרוש התורה תצא) שהדרשה מגרך – לעבור על הלנת שכר הגר בשני לאוין, משום 'לא תעשוק' כאשר ישראל, ומשום 'לא תעשוק שכיר... גרך' (וע"ע פני יהושע. ומצינו כדוגמת זה, שה'לאו' המפורש בתורה הוא אחד, והדרשה מוסיפה 'לאו' נוסף – ע' ביוסף דעת נזיר מ וקדושין עח).

'מנין לרבות בהמה וכלים? תלמוד לומר: בארצך – כל שבארצך'. יש מן הראשונים שכתבו שבשכירות קרקע אין איסור זה נוהג, ש'בארצך' כתיב, ולא ארצך עצמה. ויש חולקים (עתוס' רא"ש ומאירי; חו"מ שלט, א ובהגר"א). וכן דנו הפוסקים אם שכירות בתים דינה כשכירות קרקע לענין זה (ע' קצות החשן שם). וכתבו הפוסקים להלכה שיש להחמיר בין בקרקע בין בבית, שספק דאורייתא הוא (אהבת חסד ט, ה; שו"ת שבט הלוי ח"ו רל, ד. וע"ע מנחת חינוך ריש מצוה רל).

'חד להקדים עני לעשיר וחד להקדים עני לאביון, וצריכא...'. – וכן האביון קודם לעשיר (רש"י; אהבת חסד י, ת, וע"ש בנתיב החסד). ואם שני הפועלים מעמדם שוה, עניים או עשירים – אין שייך כאן קדימה לקרוב [כמו לענין צדקה], שהרי אין זה ממונו. ונראה שיש לו לחלק את השכר לשניהם, אלא אם יודע באחד מהם שלא יקפיד אם ישהה שכרו, שאז ישלם עתה לשני את הכל (אהבת חסד י, ט, ט, ח). ואם אחד מהפועלים עבד אצלו אתמול וכבר עבר זמן תשלומו, ואחד מהם עבדו היום – יקדים לשלם

לשני, כדי שלא יעבור זמנו, ולכשיגיע מעות אחר כך – ישלם לראשון. ואפשר שאפילו הפועל שעבדו אתמול הוא עני, וזה הנוכחי – עשיר (שם י,א).

ויש לעיין בסברא, הלא נתחייב כבר לשלם לפועל הראשון, ומחויב חוב ממוני בכל שעה ושעה [ונראה פשוט שמלבד הלאו דבל תשהא, יש כאן חוב ממוני מדאורייתא, כשאר חובות דהלאה ומכירה, הגם שאין בהן בל תלין. וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם שכתב לשון חיוב וגם איסור בל תשהא], וא"כ לכאורה יש להחשיבו כלפי הפועל האחרון כ'אין לו', שהרי מחויב ועומד כלפי הראשון. ואף אם נאמר שאינו חשוב כ'אין לו' – כיצד ידחה את פריעת חובו משום מצוה המוטלת עליו. וכן יש לדון לענין שאר מצוות עשה, כאשר יש לו מעות שחייב להחזירן – האם יש לו להוציאן למצוה ולדחות פרעונו. וצ"ע.

'כל שפעולתו אתך'. ובכלל זה יש להביא שכיר קטן. והרי הוא בכלל 'באחיך' וודאי שחייבים לשלם לו שכרו בזמן [והלוקחו מאתו הרי זה גזלן מן התורה, שאינו דומה למציאה שאינה של הקטן אלא מדרבנן – לפי שאין לו יד לזכות בה, אבל שכירות – הלא יש דעת אחרת מקנה לו] [עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ג צט].

וכן פסק החפץ-חיים (אהבת חסד ט,ה. ולא ציין מתשובת הרשב"א), והוכיח זאת מדברי הרמב"ם. והוסיף: 'וראייתי אנשים שמשתמשין בקטן באיזה דבר של תשמיש, ומבטיחין להם שיתנו להם אח"כ דבר מה עבור זה, ולבסוף לא יתנו להם כלום. ושלא כדין עבדי, דאיסור כבישת שכר שכיר שייך אפילו במלאכת פרוטה אחת, ואפילו בקטן שייך זה, כמו שהוכחנו. ואפילו לאחר את זמנו אסור, כמו שכתבנו דשייך בו 'בל תלין', וכל שכן לכבוש לגמרי דאסור'.

דף קיב

'לכדתניא: ואילו הוא נשא את נפשו – מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה, לא על שכרו?!' יש לבאר מה בא ללמדנו ומאי נפקא מינה במסירות נפשו של זה. – אפשר שאם הקנה הפועל את זכות שכרו לאדם אחר או הורישו (ע' לעיל), אין כאן בל תלין, שאע"פ שזה השני זכה בשכר, הרי לא מסר נפשו עבורו. וא"ת וכי גרע זה משכירות בהמה וכלים שגם כן לא נשא את נפשו במלאכה. י"ל ששם שונה שעכ"פ נתן מנכסיו ושעבדם לעשות בהם שכר. [אמנם, גם אם לא ננקוט כדברים הללו, יורש שאני שאין זה שכרו אתך, וכמו שכתב הח"ח – מובא לעיל]. עוד למדנו מכאן שמותר לו לאדם לעסוק במלאכות שיש בהן סיכון מסויים לנפשו, לפי שכך מנהגו של עולם (ע' חו"א חו"מ ליקוטים יח,ב).

והו לשון הגרמ"פ פינשטיין זצ"ל (באגרות משה חו"מ ח"א קד): 'נשאלתי מאחד, אם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים (כדור בסיס) שיש לחוש לסכנה כדאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן. והשבתי שלע"ד יש להתיר, דהא מפורש בב"מ דף קי"ב על קרא דואליו נושא נפשו, מפני מה נתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו – אלמא דמותר להתפרנס אף כשאיכא חשש סכנה לאופן רחוק. וממילא אף כשיש חשש שיהרוג אחרים באופן רחוק כזה מותר, דמאי שנא מחשש דליהרג בעצמו, דגם להרוג את עצמו יש איסור לא תרצח ומ"מ מותר בחשש רחוק כזה לצורך פרנסה, אם כן גם בחשש סכנת אחרים נמי יש להתיר בחשש רחוק כזה. וגם אם לא נימא כן, לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו.

אבל ודאי מסתבר שהוא דוקא כשהאחר גם כן נכנס לזה ברצונו, דודאי אין לו רשות להכניס אף בספק הרחוק כזה את אלו שלא ידעו או לא רצו להכנס אף בספק רחוק כזה.